

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Luby Margit:

A népi szokások gyűjtéséről¹

A babona, a szokás olyan a paraszt ember életében, mint az erdő aljnövényzete. Ha megtisztítom tőle az erdőt, csak a fák csupasz törzse marad. Én nem akarom irtani ezt az amúgy is pusztuló harasztot, inkább rá szeretnék mutatni arra, hogy ez van, hogy ezek a kusza indák ezer szövevényükkel éppen olyan részei az erdőnek, mint a fák törzse! Ezek nélkül nem erdő az erdő, legalább is nem őserdő, hanem egy, a világ bármely nagyvárosa mellett megtúrt unalmas liget.

A falu társadalmának rétegződését, az egyes rétegek egymáshoz való viszonyát röviden, gyakran csak anekdota keretében érintem, annál részletesebben igyekeztem az egyszerű hétköznapi élet- és szokás-szabályait összegyűjteni, éppúgy, mint az élet három főmomentumával, a születés, házasság, halállal kapcsolatosan megmutatkozó rendet. Ez az, ami mint gyűjtött anyag szinte kimerítenek tekinthető.

Munkámból az olvasó kis jóakarattal kiemelheti az eddig teljesen mellőzött paraszttrendtartás szabályait. Mert íratlan paraszt-szokásrend és rendtartás *van*, csak épp a többi társadalmi osztály nem vett róla tudomást.

Állítólag a modern civilizáció „a különböző társadalmi osztályok közt levő korlátok ledöntéséért küzd, amint igyekszik szokások, érzelmek és tudásbeli különbségek eltörlésére”. Néprajzi szempontból ennél szerencsétlenebb meghatározást el se lehet gondolni. Népi szokások, érzelmek eltörlése bűn, melyet a nemzet önmaga ellen elkövet. A szokások, a tudásbeli különbségek eltörlése helyett, a megértés jegyében a különbségek tudatossá tételére kellene törekedni. Ha semmi egyebet nem tettünk volna, csak tudatossá emeltük, megrögzítettük volna az ősi hagyományokon nyugvó illemszabályokat, akkor nem vetköznék le őket ma a magyar paraszt az első városi vagy bármiféle külső hatásra, s közelebb lennének egy lépéssel a magyarság lelki alkatának megismeréséhez. Ma ott tartunk, hogy a parasztember attól való féltében, hogy nevetség vagy gáncs éri, hogy őt „parasztnek” mondják, minden tőle idegen szokást átvesz, ősi szokásait máról-holnapra elejti, titkolja, szinte restelli és takargatja az „urak” előtt a maga ezer hagyományon épülő szokásrendjét.

Ez, részben pedig a társas élet szabályainak tudattalan gyakorlása okozza a gyűjtésbeli nehézséget. Nem is szólva arról, hogy nem volt fogalmam se arról, mit tart a parasztság a maga körében illendő magaviseletnek. Oly egyszerűen hangzik ez: paraszttrendtartás. Az ember azt hiszi, mi sem egyszerűbb, mint egy ilyet összeütni. Csak mikor kivitelre kerül a sor, akkor mutatkozik meg ezer nehézsége.

A spanyol etikett kismiska ahhoz a megkötöttséghez, mely a paraszt – legyen az férfi, asszony, leány – életének minden körülményére előírja a viselkedés mikéntjét. Ha meg akarom írni, hogy mi illik lakodalomban, temetésen, hogy illik látogatást tenni, temetni stb., akkor nem elég a lakodalom, a látogatás lefolyását megtanulnom, meg kell azt is tudni, hogy illik ilyen alkalomkor viselkedni férfinak, asszonynak, leánynak. Ismerni kell vagy legalább is

¹ Közleményünk forrása: *Luby Margit: A parasztélet rendje. Népi szokások, illendő magatartás, babonák Szatmár vármegyében. Bp., 1935. 17–23. A kihagyásokat szögletes zárójelbe tett három ponttal jelezzük.*

ismerni kellene százféle babonát, mert a babonáság egy része szorosan megszabja a magavi-selet módját, aminek elvétése illetlenségnél is több: hagyománysértés. A fonóba járó legény Szküllá és Kharübdisz közé kerül, amikor a felkínált süteményt visszautasítja, s a vendéglátó háziak azzal biztatják: egyék kérem, nincs megrontva. Ha végleg visszautasítja, az illetlenség, ha elfogadja, hátha mégis rontót eszik? Mindenképpen baj.

A paraszttrendtartás javát 1932 és 1933-ban gyűjtöttem. Ezt azért tartom fontosnak lesze-gezni, mert azt hiszem, már egy évtized múlva nyoma sem lesz. A népi szokás, hagyomány, rendtartás napról-napra morzsolódik. A kövesút, rádió, vasút, autó kiemeli a falut elszigetelt-ségből. Az érintkezés a várossal mind gyakoribb, s a senki által nem védett, soha fel nem jegyzett, tudatossá, megbecsülendővé nem emelt népi rendtartás úgy tűnik el, mint a tavalyi hó. Friss hóesés minden évben lesz, az egyszer elmosott helyi színezet nyomtalanul elvész s vele nemzeti egyéniségünk tengernyi apró színes foltja is. [...]

A gyűjtés kezdetén elvként állítottam fel, hogy semmit sem tudok a parasztságról, s min-den szokást, rendtartási szabályt csak közvetlen megfigyelés vagy parasztember előadása alapján jegyzek fel.

Elsőbben is kerestem tehát olyan megbízható, nyílt eszű parasztot, aki szívesen elmondja a paraszt élet ezer csínját-bínját, s aki tárgyi ismereteim alapját lerakja. Ez volt a kiindulási pont. Miután nem egyéni felfogást, hanem az általánosan gyakorolt szokást kerestem, nem eléged-tem meg az egyes embertől nyert felvilágosítással, hanem igyekeztem azt mentől több pa-rasztemberrel megbeszélve ellenőriztetni, kiegészíteni. Ami jóízű mondást, megjegyzést, jel-lemző esetet így számtalan fel nem sorolható egyéntől összeszedtem, azt *szó szerint* visszaad-tam. Reményem, hogy ez a helyszínen történt megrögzítése az előadásnak rányomja a könyvre a hitelesség bélyegét. [...]

Megértjük-e mi valaha a magyar parasztot? Nem tudom. A magam részéről szeretettel hordtam össze, amit tudok életmódjukról, tisztességtudó szokásaikról. Szívesebben vagyok együtt „sült paraszttal”, ahogy azt az urak mondják, vagy egy „siválló paraszttal”, ahogy a nábrádi gazda mondta volt, mint egy gyökértelen, sehova sem tartozó talajtalan proletárral. A paraszt nem proletár. Szigorú rendtartásával, ősi szokásaival, kasztrendszerével, különálló osztálya lehet a társadalomnak, de sohasem társadalmon kívüli.

A gyűjtés további módja kérdezősködés, szóra bírás, megfigyelés. Az alapfeltétel, hogy bi-zalmat tudjon kelteni az ember. Ez nehéz. [...] Ha sikerül megértetni, hogy az elmúló magyar élet emlékeit jegyezzük, akkor újra készséggel felelnek. Egész a ridegségig zárkózott embere-ket szóra lehet bírni azzal, hogy a neve fel lesz jegyezve egy nagy könyvbe. Örök időkre át-száll az emlékezete. Ez már az emberi hiúság kérdése.

Egyébként sohasem szabad kételkedni. Minden babonát el kell fogadni örökérvényű igaz-ságnak, és arról beszélni, amerre az ő esze jár. Természetesen megfelelő hangulat mellett, amit sajnós erőszakolni nem lehet. [...] Néha még váratlanul, reménytelennek induló beszélgeté-sek egyszerű megfigyeléseket eredményeztek.

Szép, lassú vizű patak a néplélek néha fenéig tiszta, néha elposványosodik, szétterül, de kérdésekkel megduzzasztani csak igen óvatosan lehet, mert megzavarodik ő is, meg az is, aki el akar rajta igazodni. [...]

Eddigi gyűjtésem alapján a következő rendszerbe foglalhatnám össze a paraszttrendtartás szabályait:

1. A parasztember magatartása más társadalmi osztállyal, úrral, zsidóval, cigánnyal szem-ben.

2. A parasztságnak a saját társadalmi osztályán belül is kötelező érintkezési módja:

a) Nemek, életkorok, családi állapot szerint kötelező szabályok. Tehát a házas ember, a le-gény, az asszony, a lány helyes vagy helytelen magatartása.

b) Babonás háttérű ősi szabályok, pl. a gyermekágyas asszony látogatásánál, menyasszony fogadásánál stb.

c) Ősi szokások, babonás háttér nélkül. Ilyen a kiveszőben levő jegy, a látogatási szabályok egy része.

d) Városi hatásra átvett szokások. Ezek közül a legfrissebb a kopogtatás, a gyűrűváltás, a bemutatkozás. [...]

A parasztéletmód rendjének tagolása után pár szóban a babonákról is meg kell emlékez-nem, mert hiszen azok szép számmal szerepelnek a gyűjtésben. A babona részben megelő-ző, elhárító, védő eljárás valamely bekövetkező baj ellen, részben a már meglévő nyavalyától akar mentesíteni vagy másnak kárt okozni. Sok a babonás eljárásban az analógiás babona, amely hasonlót hasonlóval akar elűzni. A rendkívüli, szokatlan jelenség pedig váratlan dol-gok beharangozója, ezek a jövődőt megjelenítő babonák csoportjához tartoznak. A mezíte-lenség a babonákban a gonosz elleni védekezés szimbóluma. A mezítelen embert nem kísér-heti a gonosz, tehetetlen vele szemben.

A babona gyökere évezredek homályába mint őstalajba nyúlik vissza, eredeti jelentésük megfejtése a néprajzi tudomány problémája. A tudományos megfejtés könnyebb, ha bő anyag áll rendelkezésre, és ha alkalmazásában mutatjuk be a babonát. Ezért lehetőleg feljegyeztem mindenütt azokat az apró babonás történeteket, amelyekben a szóra bírt falu olyan végtelen gazdag még nálunk.

Hagyományápolás és irodalom

1990-ben alakult meg a Vajdaságban a Fehér Ferenc költőről elnevezett könyvbarát kör, nyugalmazott újságírók, írók, tanítók, általános iskolai- és egyetemi tanárok összefogásával. Ebből bontakozott ki a jó könyvet népszerűsítő, a magyar és a világirodalom klasszikusainak megismerését célzó, olvasónapló írásához kötött olvasási verseny; a nyári irodalmi táborok és a téli költészeti napok szervezése, meg „Az Isten háta mögé is elmegyünk!” jelszóval indított falujárás. Ez utóbbi irodalmi játékokkal egybekötött író-olvasótalálkozó volt tanteremben, tornateremben, művelődési házban, imaházban, katolikus templomban is, amikor a magyar-tanár a szerb igazgató miatt nem merte az iskolában fogadni a vendégeket.

Miért iratunk olvasónaplót a vajdasági gyerekekkel, amikor ezt már sokan túlhaladott módszernek tartják? A magyarázathoz vissza kell kanyarodni a múltba, a sokat emlegetett 1974-es jugoszláv alkotmány meghozatalának idejére. Kétségtől mentes politikai és gaz-dasági függetlenséget kapott akkor a Vajdaság és Koszovó, a déli tartomány. A viszonylagos jólét „a jugoszlávág” eszméjének megizmosodását eredményezte. Hogy, hogy nem, éppen ez idő tájt született meg az új iskolareform is. A széttagolt „szakirányú oktatás” a magyar diákok nagy többségét szerb tantervű középiskolákba kényszerítette. Ugyanakkor az általános is-kolákban is módosították a tantervet. A magyar olvasókönyvekben az anyanyelvi irodalom alig a kétharmadára zsugorodott, kiszorította a szerb és a vajdasági nemzeti kisebbségek ma-gyarrá fordított irodalma. Azt is mondhatnánk, jó dolog, ha a környezet kultúrájával is megis-merkedik a diák, de vajon akkor is, ha Radu Flora (van-e ki e nevet ismeri?) versét tanulja Kas-sák vagy Weöres Sándor helyett? Weöres-verseket csak az óvodában, valamint az első és máso-dik osztályban tanulnak a vajdasági gyerekek, mintha nem is egyik XX. századi klassziku-sunkról lenne szó. A felső tagozaton a négy év alatt mindössze két József Attila-verssel talál-koznak a diákok. (A Tél és a Harmatocská cíművel!). Radnótinak és Kosztolányinak egy-egy versét ismerik meg, de arról már fogalmuk sincs, hogy Kosztolányinak lélegzetelállítóan szép prózai miniatűrjei is vannak, s hogy ő A szegény kisgyermek panaszainak írója, mi több, kivá-ló regényíró is. Annak, hogy Kassák Lajos, Krúdy Gyula, Szabó Lőrinc is élt és alkotott, nyo-ma sincs a tankönyvben. S nem tudják a vajdasági gyerekek azt sem, ki volt Csokonai Vitéz Mihály, Zrínyi Miklós, Kazinczy, Kölcsey, Berzsenyi, Katona József, Madách, Vajda János, aki-nek a Nádas tavon című versét épp a Palicsi tó ihlette meg. S vajon milyen kép alakul ki ben-nük Petőfiről, ha csak a házi olvasmányként szereplő János vitézt, a Tisza és a Szülőföldemen című költeményeit tanulják? Aranytól a Családi kör, A walesi bárdok és a Toldi szerepel házi olvasmányként. Fekete István népszerű művein kívül tananyag még az Egri csillagok, A Pál utcai fiúk és a Légy jó mindhalálig. Honnan tudhatnának Janus Pannoniusról, Balassiról, Mi-kes Kelemenről, amikor abban sem vagyok bizonyos, tudja-e minden délvidéki diák, hogy Jó-kai és Mikszáth nagy regényíró is. Az olvasókönyvben ugyanis csak egy-egy elbeszélésük ta-lálható, főbb műveik megemlézése nélkül. Sokan úgy tartják ott délen, hogy fölösleges ezen sí-ránkozni, majd pótolják a középiskolában. Ki tudja? A gimnáziumi tananyagban Jókainak

mindmáig csak a Sárga rózsza című regénye szerepel. Aki érdemben akarna megismerkedni a magyar irodalommal, annak az újjvidéki magyar tanszékre kell beiratkoznia, ahova évente kb. 30 hallgatót vesznek fel.

Az olvasó gyerekekkel tartott kapcsolat még újságíró korunkban rádöbbenett bennünket arra, hogy a jugoszláviai magyar tannyelvű általános iskolákban olyannyira csonka az anyanyelvi irodalomtanítás, hogy az már káros tájékozatlansághoz vezet. Megteremti a gyökértelesség állapotát, ez pedig az identitás feladását eredményezheti. A nemzettudat megerősítéséhez olyan élményekre van szükségük, amelyeket a magyar klasszikus íróink jól megválasztott művei jelentenek. Szerettünk volna az önbecsülésükre hatni, hiszen tapasztalatból tudjuk, hogy mennyire félénkek, olykor riadtak a kisebbségben élő bánsági magyarok. Magabiztosak csak a színmagyar bácskai falvak gyerekei voltak. Tudatosítani akartuk bennük, hogy magyarnak lenni jó és érdemes, hogy a magyar nyelv és irodalom kimeríthetetlen kincsestár, amelyből mindenki erőt, hitet meríthet. És végül: az olvasás élményét, intimitását nem pótolja semmi sem. Ez az üzenet mindenkinek szól, határon innen és határon túl.

Az olvasónapló írásához kötött verseny meghirdetésekor a délvidéki magyar sajtó készséggel a rendelkezésünkre állt. A Jó Pajtás gyermeklapot szinte minden diák olvasta a kilencvenes évek elején, így ebben tettük közzé az ajánlott könyvek jegyzékét is. Nem könnyesítettünk senkit sem könyvvásárlásra akkor már elég lapos volt a pénztárcánk, hiszen az általunk ajánlott klasszikusok – Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Kosztolányi, Krúdy, Móricz stb. – mind megtalálhatók a könyvtárakban. Az 1980-as évek végéig ugyanis viszonylag jól ellátott könyvtáraink voltak, csak éppen az olvasó hiányzott. Miután a budapesti Pro Hungaris Értékközvetítő Alapítvánnyal felvettük a kapcsolatot és több ezer könyvet kaptunk az iskolai és közkönyvtárak gyarapítására, a versenyzők a legújabb kiadványokkal és a kortárs írók műveivel is kiegészíthették olvasmányjaikat. Az olvasmányjegyzékben tehát a magyar klasszikusokra tettük a hangsúlyt, de válogatást kínáltunk a világirodalomból is. A szeptemberben meghirdetett pályázat beküldési határideje április közepe volt, amit azután „közkönyörgésre” minden évben fél hónappal meghosszabbítottunk. Nem csoda, hogy többen időzavarba kerültek, hiszen tizenkét könyvet kellett a pályázóknak elolvasniuk: nyolcat az általunk felkínált gazdag jegyzékből és négy szabadon választott művet. Elég-e hét hónap ennyi könyv elolvasásához a kötelező olvasmányok mellett? Kiderült, hogy elég. A nyári és a téli szünetekben is rendszeresen olvasó diákok közül sokan huszonöt, harminc, néhányan negyvenöt műről írták meg olvasmányélményüket.

A négy bíráló bizottságnak egy hónap állt a rendelkezésére, hogy a több száz naplót értékelje. A díjkiosztással egybekötött ünnepélyes eredményhirdetésre május végén került sor, s ezen a Pro Hungaris Értékközvetítő Alapítvány és az Illyés Közalapítvány ajándék könyveivel jutalmaztuk meg a verseny legjobbjait és mentorait (tanító, tanár, szülő is lehet.) A pályázók száma évente, 600 és 700 között változott. Mindannyian emléklapot kaptak, s közülük százan könyvjutalomban részesültek.

Kezdetben csak a felsős diákok vettek részt a versenyben, később az iskolák kérésére bevontuk az alsó tagozatosokat is. Az elsősök és a másodikosok népmese illusztrációkat készítettek, de többen rajzos olvasónaplóval leptek meg bennünket. Megdöbbenő, hogy ezek a kisiskolások mennyire a mában élnek. Egy másodikos tanuló írta a naplójába 1994-ben, amikor éjszakánként katonai behívókat kézbesítettek a Vajdaságban: „Szerintem, ha egy mese szomorúan végződik, akkor az már nem mese, hanem valóság.” Néhány sorral alább ugyanez a tanuló: „En a fele királyság helyett azt szeretném, hogy az apám itt legyen velünk. Most nem tudom, hol van. Ez a legnagyobb kívánságom, és a mesében a kívánságok mind beteljesülnek.” A napló írásakor nem kérünk olvasmányelemzést a nagyoktól, csupán egyéni hangvételű gondolatokat az elolvasott műről, valamint egy jól választott, jellemző idézetet és a könyv azonosító adatait. A szabadon választott olvasmányok esetében megjelöljük azt is, hogy ki ajánlotta és hol talált rá a könyvre.

Miért is iratunk olvasónaplót a gyerekekkel?

Meggyőződésünk, hogy az olvasónapló kiválóan alkalmas a tanulók olvasási szokásainak megismerésére. Az olvasónaplóból megtudjuk, hogy: 1. *Visszhangra talált-e felhívásunk, kezükbe veszik-e azokat a könyveket, amelyekről úgy találjuk, hasznos lenne az elolvasásuk?* A válasz egyértelműen igen. Érdeklétté tettük őket. Azok, akik nagyon szeretnének eljutni az irodalmi táborba,

tudják, hogy az esti játékokban csak akkor szerepelnek sikeresen, ha ismerik ezeket a műveket. 2. *Hozzá jutnak-e az általunk kínált olvasmányokhoz?* Ha alaplőről van szó, igyekszünk beszerezni a könyvtárunknak. 3. *Megértik-e az olykor archaikus nyelvezetű Jókai műveket?* Nem minden esetben, ezért foglalkozunk Jókaival gyakran az irodalmi táborban. Egyébként a vajdasági gyerekek körében a legnépszerűbb Az arany ember, az Egy magyar nábob, a Kárpáthy Zoltán. Többen keresztülrágták már magukat A köszívű ember fia in is, és örvendetes módon megnőtt azok száma, akik kedvelik Az új földesúr című regényt. 4. *Mi érdekli őket a kortárs irodalomból?* A kicsik kedvelik Csukás István Súsűjét, a Lázár Ervin-meséket, Szabó Magda Sziget-kéjkjét, a nagyobbak Csukás Kemény Kalap és krumpliorr című könyvét, Máty Csutak-sorozatát stb. 5. *Meg tudják-e különböztetni a szépirodalmat a lektúrtól?* (Bűnügyi regényt nem mernek beírni az olvasónaplóba, sajnos lektúr gyakran szerepel a szabadon választott olvasmányok között. Mivel ennek felismeréséhez segítségre van szükségük, az elmúlt tíz évben öt alkalommal tartott erről előadást dr. Bányai János.)

Az olvasónaplók tanulságait tehát bőségesen kamatoztatjuk a haladók számára tervezett emeltszintű irodalmi olvasótáborban és a kezdők részére tartott háromnapos irodalmi hétfégekben. Az ötödikesek és hatodikosok táborát Majtényi Mihály prózairónkról neveztük el, a nagydiákokét (hetedikesek, nyolcadikosok és a visszajáró középiskolások) pedig a Délvidék irodalomszervezőjéről, Szenteleky Kornélról.

1992-ben a tábor hőskorában pénzbeli támogatást még nem kaptunk. A vendéglátó temeriniek összefogásával sikerült megoldani a gyerekek közös étkeztetését. A pék kenyeret, a malom lisztet adott, (a szakácsnő maga gyúrta a nyolcvan gyereknek a tojásos tésztahoz a metéltet), a mezőgazdasági birtokon levágtak egy hízót, a kishegyési tyúkfarm tojással és hússal látta el a tábort, az újívidéki ökomenikus szeretetszolgálat olajat, rizst, cukrot, tejpört, teát, levespört adott, a gyümölcs és zöldségféle pedig megtermelt a helybeliek kertjében. A vidéki résztvevők tandíjat fizettek, ebből fedeztük a tábor előadóinak útiköltségét és a szerény honoráriumot. 1993-ban az infláció az egeket ostromolta, a Magyar Szó napilap a tábor idején már 25 millió dinárba került, s hogy lehetetlen időben is sikerült megszervezni olvasótáborunkat, azt a Soros Alapítványnak köszönhetjük. Teljes egészében fedezte a diákok étkeztetésének költségét, a tandíjat pedig öt német márkában szabtuk meg, ebből gazdálkodtuk ki az előadók útiköltségét és a csekélyke napidíjat. A délelőtti előadásokat már akkor is egyetemi tanárok tartották. Az ő közvetítésükkel ismerkedhettek meg a tanulók mindazokkal az írakkal, akiknek műveit hiányoljuk a vajdasági magyar olvasókönyvekből. A nagydiákok útravalót kaptak a felnőttek irodalmából is, lenyűgözően érdekes előadásokat hallottak Márai Sándorról, Ottlik Gézaról, Szerb Antalról, Szabó Dezsőről, Kaffka Margit művészregényeiről.

A kezdeti íróportrékat a későbbi években a tematikus táborok váltották fel. 1997-ben például a tábor műsorának vezérfonala a szerelem volt. A továbbiakban ennek a tábornak az élményeit mondjuk el.

Egy hét olvasó gyermekek között Temerin, 1997. június 29. – július 5.

„A könyv nélküli szoba olyan, mint a test lélek nélkül” – mondta egyszer egy jeles ókori római filozófus. Talán így van. Ha valaki tud olvasni és leköti az olvasmány, akkor maga előtt látja a cselekményt. Ennek e „belső látásnak” a kialakításában segít a tábor. Az értő olvasásban. Olvasni is tudni kell. Ezeket a – Cicerót is idéző – gondolatokat Losonc Dávid temerini nyolcadikos vetette papírra a Szenteleky Kornélról elnevezett irodalmi tábor utolsó napján. Az 1992. évi első irodalmi táborozástól fogva ez volt a fő célunk: a nyári vakációban eltöltött egy hét alatt a magyar- és a világirodalom nagyjainak megismertetése és műveik által az értő olvasóvá nevelés. A délelőtti előadások, a vitasarkok, a délutáni író-olvasó találkozók, az irodalmi nyomozás, a logikai rejtvények és irodalmi fejtörők, a Mikszáth-évforduló kapcsán folytatott roppant érdekes vita az író regényes magánéletéről és ismert regényeinek nőalakjairól mind-mind ráébresztette a gondolkodó diákembert arra, hogy az olvasásnak is van művésze. Az alsó tagozatos és az ötödikes helybeli gyerekek, akik vendéglátókként jutottak be a táborba, az első napon még kijelentették, hogy bizony ők nem kívánnak részt venni az előadásokon. – Nem is való az még nektek – mondtuk, és a képzőművészeti-, a hobbi-, meg a könyvkötő műhelybe irányítottuk őket. Az esti irodalmi játékokból viszont részt követeltek maguknak ők is. Így aztán párhuzamosan folyt a verseny a hetedikesek és nyolcadikosok és a kicsik asztaltársaságai között. Az első bemelegítő játékok után annyira kedvet kaptak a rejtvé-

nyekhez, hogy az irodalmi nyomozásnál a nagyok feladataiból is jutott nekik. Utóbb már teljesen egyenrangúan felvették a versenyt a náluk két-három évvel idősebb diákokkal. Aztán megtörtént a csoda: az egyik logikai rejtvény megfejtésében lekörözték a lustábban gondolkodó nagyokat, kivéve a mindvégig élen járó Gárdonyi Géza Irodalmi Asztaltársaság tagjait. A kicsik is felfedezték a játék örömét, a közösen megoldott feladatok pedig az összetartozás szívet melengető élményét adták meg nekik. Az elnöknek gondja volt rá, hogy az első két napon az asztaltársaság valamennyi tagja könyvet kapjon. A továbbiakban már a teljesítmény számított, ők maguk állapították meg, hogy ki milyen intenzitással vett részt a közös feladatok megoldásában és e szerint részesült a társaság „bevételeiből”. (A bevétel és egyben a fizetőeszköz ex libris volt.) Mivel a gyerekeknek igen fejlett az igazságérzetük, a gyengébben szereplők vita nélkül elismerték, hogy nekik kevesebb jár a közös „vagyonból”. Az ügyesebbje a tábor végére akár 15-20 könyvet is „megvásárolhatott”. Az ingyencék külön versenyfeladatra is vállalkoztak a szabadidős foglalkozások alatt – ebben mindig a rendelkezésükre álltunk –, hogy megszerezhessék a drágább könyveket, például Varga Domokosnak a *Mogyeriektől Mohácsig* című magyarságtörténetét. Ha csak egyetlen példányban volt meg valamelyik könyv és többen pályáztak rá, nem riadtunk vissza a rögtönzött árveréstől sem.

A gyerekek egymásnak csináltak kedvet az olvasáshoz. Az esti játékok után – jóllehet már későre járt az idő – többen még mindig válogattak, keresgéltek az asztalon kirakott könyvek között, mert mint mondták, elalvás előtt még olvasni szeretnének. „Tavaly hatodikosként megragadtam a tábor hangulata, élveztem az egyetemi tanárok előadásait, azt, hogy milyen érthetően tudják elmagyarázni a számunkra eddig teljesen ismeretlen dolgokat, és persze, nagyon örültem a tudásommal megszerzett könyveknek. Így aztán az idén is beküldtem az olvasónaplómat, hogy belépőt nyerjek a táborba, pedig ebben az évben sok volt a tanulnivaló, nehezen készült el a napló.” Kalmár Zsuzsa zentai diáklány írta ezeket a sorokat a tábornytitán napján. Egyébként első díjat szerzett az olvasónaplójával, és szívvel-lélekkel vett részt minden játékban. A már említett Gárdonyi Géza Irodalmi Asztaltársaság három évvel ezelőtt alakult meg Muzslyán. A Majtényi Mihály Irodalmi Táborban vették fel az Egri csillagok írójának a nevét. A következő évben is egy asztalnál ültek. A közbeeső téli költészeti napokon, Csantavéren, mivel költészetről volt szó, Babits Mihály nevét kapták, de az idei nyáron ragaszkodtak régi nevékhöz. Ebből az asztaltársaságból kerültek ki jobbra a tábor egyéni versenyének a győztesei. Így aztán az idei találkozót megelőző sok telefonbeszélgetés és levélváltás eredményeként teljes létszámban foglalták el helyüket „Gárdonyiék” a közös asztalnál. Ők vállalkoztak arra is, hogy bemutassák az irodalmi lexikon adatainak felhasználásával az író-olvasó találkozók vendégeit: Németh Istvánt, Bordás Győzöt, Gobby Fehér Gyulát, Jódal Rózsát. Kitűnő érzékkel választották ki műveikből a szerelem témájába vágó részleteket. Cso-da-e, hogy az összesített versenyben a Gárdonyi asztaltársaság vitte el a pálmát? Az egyéni tudásvetélkedőn is könnyedén és magabiztosan vették az akadályokat: az előadásokra, a délutáni és esti programra, de még a kiállítás anyagára is vonatkozó 50 „rázós” kérdést az elő-döntőben csakúgy, mint a harminc olvasmánnyal kapcsolatos kérdéscsoportot a középdöntőben.

A 30 jelentkező (ez a többéves átlag) teljesen magára volt utalva. Mintegy ellenpontja ez a korábbi csoportmunkának. Szó sem lehet baráti segítségről, átmásolásról. Másfél méter távolságra ülnek egymástól. A kérdéseket előszóban tettük fel, mindegyiket csak egyszer. Aki nem figyel, nem tudja, mi a feladat. A tizenöt másodpercnyi gondolkodási idő bőven elegendő nemcsak a válasz leírására, hanem jutott néhány pillanat arra is, hogy a jegyzeteiben ellenőrizze, pontos-e a kért adat. Aki jó jegyzeteket készített, villámgyorsan képes megtalálni azt, amit keres. A jegyzetelést is maguknak kellett megtanulniuk, megállapítani, mi fontos az elhangzott előadásból, és mi az, ami részletkérdés ugyan, de az adat érdekessége miatt érdemes lejegyezni. A Gárdonyi asztaltársaság tagjai ezt már felsőfokon művelik. Ketten közülük mind az ötven kérdésre helyes választ adtak. Mindössze fél óráig tartott ez a teljes összpontosítást igénylő feladat. Bár utána hosszú pihenő jár a versenyzőknek, csak kevesen élnek vele. Izgatta őket az eredmény. Főleg azokat, akik sejtik, hogy érdemes szurkolniuk a továbbjutásért. Körülállták az asztalt, és közösen nézték át a megoldásokat. A szemük láttára született meg az eredmény. Azok közül, akik lemaradtak, senki sem sirt, ez nem iskola, nincs gyenge osztályzat, ajándék könyvet viszont minden egyes résztvevő kap, mert vállalkozott a megmérettetésre. A középdöntő kérdéseit írásban kapta a továbbjutó tizenkét versenyző. Izgalomra nincs ok, ha olvasta a művet, tudja a választ akkor is, ha cseles a kérdés. Ha viszont csak átlapozta a könyvet, elbuktatják a részletkérdések.

A középdöntő harminc kérdésének összeállításakor az olvasási versenyünkben ajánlott alpművekre, tehát a klasszikusokra tettük a hangsúlyt. A hetedikeseeknek és nyolcadikosoknak mindig becsempésztünk néhányat a fiatalabbaknak ajánlott művekből. Az Egri csillagok, A Pál utcai fiúk, a Kincskereső kisködmön, Szigetkék és még mások, megérdemlik, hogy évek múlva is emlékezzünk rájuk.

A záró rendezvényen, ahogy tréfásan neveztük: az öt menetből álló végső összecsapáson a Gárdonyi asztaltársaság három tagjának szurkolhatott a lelkes közönség. A győztes versenyző szurkolótáborra elsőnek kapott a helyszínre szállított fagyalthegyekből. Megérdemelten. Hiszen a „menetek” közötti szünet csak a versenyzőknek volt pihenő, akkor a szurkolótáborokkal folyt a játék. A verseny győztese, a topolyai Dévity Anna megszerezte Az emberiség krónikája című könyvet és hozzá „az irodalomtudományok tudora” címet igazoló oklevelet meg a fél méter magas tudori süveget. Befejezésül különösképpen ide kíváncsoznak Márai Sándor szavai: „Nem az a fontos, hogy te fogalmazd meg a jót és az igazat, fontosabb, hogy megismerjed!”

Bada Johanna – Bada István

A dunakeszi Körösi Csoma Sándor Általános Iskola és évkönyve¹

A Dunakeszi Körösi Csoma Sándor Általános Iskola Évkönyve kiadásának tapasztalatairól fogok beszámolni. Tizenhárom kiadványról, mert 1989 óta ennyit adtunk ki. Tizennégy tantermes, átlagosan 500 fős létszámú intézményről van szó, idén 203 millió forint a költségvetésünk, ebből hiányzik az évkönyv kiadásának összege. Erre elég lenne 300 ezer forint, de most a meszelésre sincs pénzünk, egyébként is húsz éve szülőkkel együtt meszeljük ki az iskolát.

Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak Dunakesziről, mert az évkönyv áttételesen kapcsolódik a település jellegéhez. Dunakeszi jövőre lesz 750 éves, sajnos ebből a 750 évből nagyon-nagyon kevés írott és épített emlék maradt fenn. A települést 1970-ben nyilvánították nagyközséggé, 1977-ben várossá, 35 év alatt háromszorosára nőtt a lakosság létszáma. Tesznek elgondolkodni, hogy hol lehetnek a lokálpatrióták?! 1977-ben indult a nagy lakótelep építése, és Lentitől Csengerig az ország minden részében született gyermekek érkeztek iskolánkba. Ez pedig azt sugallta, hogy legfontosabb tennivalónk a közösségépítés, s mi ezt a kihívást elfogadtuk.

Az 1978-ban épült intézményben a legjobb lehetőséget az iskola aulája nyújtja. Nagy, 400 négyzetméteres területről van szó, ahol már az iskola megépítése után igen tartalmas iskola-galéria-program indult, író-olvasó találkozókat szerveztünk. Járt nálunk a Kalamajka és a Kalácska Együttes, Dévai Nagy Kamilla, Csoóri Sándor, Bálint Ágnes, Lázár Ervin. 2003-ban volt nálunk Újvidékről Németh István író, Vígh Rudolf Bácskatopolyáról, Király László Kolozsvárról, Gál Sándor Kassáról. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a diákoknak közvetlen élményük legyen a művészekkel, írókkal, tudósokkal való találkozásról.

1989-ben adtuk ki első iskolai évkönyvünket, címlapján azóta is Körösi Csoma Sándor arcképével jelenik meg. 1984-ben vettük föl Körösi Csoma Sándor nevét, azelőtt számmal jelölt intézmény voltunk. Óriási pedagógiai lehetőség van abban, hogy Körösi Csoma Sándorhoz kötődünk, névadónk emlékét ápoljuk. Lakótelepi iskoláról van szó, s megkérdeztük a gyerekeket, hogy kit szeretnétek névadónak? Sportolókat említettek, Munkácsy Mihály, Hallasy Olivér szerepelt a javasoltak között. Ekkor köszöntött be Körösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulója, országos verseny szerveződött a Népfront keretei között, s az országos elődöntőben hatodik helyen szerepelt a csapatunk. Az egész iskola készült, előzőleg nálunk is volt iskolai verseny, a diákok szurkoltak egymásnak, így aztán megoldódott a névadás kérdése. Mindennapjainkban rendkívül nagy szerepet szánunk Körösi Csoma Sándor emlékének. 1988-ban avattuk Szervátiusz Tibor szobrát az iskola előterében, Halász Péter tartotta az ünnepi köszöntőt. Borsos Miklóst megkértem, szíveskedjék iskolánk számára érmet készíteni,

¹ Elhangzott 2004 májusában Zánkán, az *Iskola és honismeret* című tanácskozáson. (Szerk.)

amit az iskola kiváló tanulójának, kiváló sportolójának adunk át. Ligeti Erika kérésünkre „Tiszta szép környezetért” érmet készített. Jeles művészek: Csíkszentmihályi Róbert, Asszonyi Tamás segítettek. Szívességből, vagy elenyésző tiszteletdíj fejében csodálatos műalkotásokhoz jutottunk, és így sikerült kialakítani iskolánk sajátos elismerési rendszerét. Mindezek az alkotások megjelennek évkönyvünk tízéves történetében.

Ebben a lakótelepi környezetben föltehetjük a kérdést: mi célt szolgál az Évkönyv? Nyilvánvaló, hogy az első helyen az információ szerepel, de közösségépítő funkciója is van. Az iskola ethoszának is fontos eleme egy ilyen évkönyv, hiszen megjelenik benne a kitüntetett tanulók névsora és fényképe, olvashatók a segítő szülőkről szóló írások. Kik írják a tanulmányokat, a beszámolókat? Elsősorban a kollégák. Nagyon nehéz feladat, hogy időre megkapjam az írásokat. A gyermekek is beszámolnak a különböző eseményekről, külföldi utazásairól, és természetesen a „külső” támogatók is írnak számunkra.

Említettem, hogy Dunakeszin igen nagy szükség van a lakóhelyi identitás, a lokálpatriotizmus erősítésére, tehát ilyen feladatokat is föl vállal az évkönyv. A város történelmében hatalmas fehér foltok vannak, és sajnos nem nagyon akadnak jelentkezők ezek kitöltésére. „Külső” munkatársakat kérünk föl, hogy búvárkodjanak a település történelmében, és írják meg mindazt, amit sikerült a múltból meríteniük. Ebben a régióban bizonyára ismert Uzsoki András neve, aki hosszú ideig Tihanyban volt múzeumigazgató, de munkássága Keszthelyhez is kötődik. Amikor megtudtam, hogy Dunakeszire költözött, rögtön megkerestem és fölkertem tanulmány írására. Ebből született egy nagyon szép és minden szempontból hasznos tanulmány Dunakeszi város Szent Mihály templomának történetéről. 1986-tól számolhatjuk barátságunkat a Párizsban élő Bernard Le Calloc'h professzor úrral, aki breton származású nyelvész, és Gödöllőn, a Premontrei Gimnáziumban tanított néhány évig francia nyelvet, Körösi Csoma Sándor kutató, és minden esztendőben küld évkönyvünk számára tanulmányt. Zachar József hadtörténész professzort arra kértem föl, hogy Dunakeszi és a sorsfordító 1948–49 kapcsolatáról írjon, erről ugyanis nagyon keveset tudtunk. Hála József barátomtól megtudtam, hogy Boros Marietta néprajzkutató szakdolgozatát a Pest környéki paradicsomtermelőkről írta. Megkértem, hogy bocsássa rendelkezésünkre tanulmányának rövidített változatát, amit meg is kaptunk. Dunakeszi testvérvárosa Székelykeresztúr, úgy gondoltam tehát, hogy évkönyvünkben helye van a székelykeresztúri Molnár István Múzeum igazgatójának városuk történetéről szóló tanulmányának.

Mit tartalmaz még egy-egy ilyen évkönyv? Nyilvánvalóan a tanév történetét. Kiemelkedő szerepet játszik az iskola életében az iskolapok sorozata, ez annyira testes program, hogy külön alsó és felső tagozatos tanulmány készül. Az iskola sporttörténete is fontos. Iskolánk néptánc estet szervez minden esztendőben, Budapestről, Székelykeresztúrról érkeznek néptáncsoportok, és a mi néptánc együttesünk is sokfelé szerepel. Ha ezt értéknek tartjuk, akkor meg kell hogy jelenjen az események története is. Hasonlóképpen a szakkörök élete, diákok beszámolóit utazásairól. Nem maradhatnak el a diáknévsorok sem, a tantestület névsora is szerepel minden évkönyvben, ami nagyban segíti munkánkat, ha valamilyen adatra van szükség.

Évkönyvünk legutóbbi számának 280 ezer forint volt a nyomdaköltsége. Tiszteletdíjat sem a külső munkatársaknak nem fizettünk, sem a kollégáknak, tehát mindenki szívességből dolgozik.

Évkönyvünk első számában megjelentettük Iskolagalériánk első ötven tárlatának történetét, és ma már a 90. tárlat felé tartunk. Ez azért fontos, mert iskolánk a lakótelep kulturális szempontból ellátatlan részén helyezkedik el, tehát a közművelődési programnak van felnevelteknek szóló része is, de annál jobb dolog nincs, mikor egy gyerek a szülőjével együtt jön el egy tárlatra. A kiállítások közül Jámborné Balogh Tünde batikos munkái jutnak eszembe, de volt Kass János, Cseh Gusztáv, Gy. Szabó Béla tárlatunk, tehát nagyon ismert művészek munkáit tekinthették meg a gyermekek.

Az iskola minden tagja állandóan azon töri a fejét, hogyan juttathatná még előrébb és még magasabbra a gyerekeket. A szülőknél azt szoktam mondani, hogy a restség az ördög párnája, mindenképpen kell, hogy tevékenykedtessék a gyerekeket. Egyik kollégánk vette át ezt a gondolatot, az egyik dunakeszi lelkésztől, dr. Oláh Antal apát úrtól. *Előrébb, magasabbra!* – ez a jelszó kinn függ aulánkban, minden nap olvashatják a gyermekek. Hogy kiben visszhangzik, ez, pontosan nem tudjuk, de évek múltán ki fog derülni.

A jobbító szándék egyik megnyilvánulása volt, amikor elmúlt esztendőben megjelentettük az *Oszlopcsarnok* című kiadványt. Nagyon sok tudós, művész, író, költő megfordult nálunk az iskolában, Kőrösi Csoma Sándor kapcsán is. Az itt járt írókat, költőket, művészeket, jeles közéleti embereket arra kértük, szíveskedjenek írni egy tanulmányt a gyerekeknek. Írtam körülbelül hatvan személyiségnek, telefonon is fölhívtam őket. Néhány nevet megemlítek: *Beder Tibor* Erdélyből, *Bethlenfalvy Géza* indológus, *dr. Brusznai József* – hazai tájakon vagyunk – Brusznai Árpád testvéröccse, aki 29 évig Dunakeszin szolgált plébánosként, ma távol van, és remeteként él, kiváló humorú ember, óriás aki köztünk jár. *Csetri Elek* professzor, akinek három könyve is megjelent Csoma Sándorról, *Dallos Gyula* olimpikon, *Gazda József* a Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület elnöke Kovásznáról, *Jávor Béla*, a Nemzeti Kör tagja, *Juhász Ferenc* költő, *Kemény Katalin* filozófus – Hamvas Béla felesége – 94 évesen olyan friss volt szellemileg, úgy emlékezett a Radnóti Miklóssal való beszélgetéseire, mintha tegnap történt volna, és teljesen tájékozott volt a napi ügyekben is. Aztán *Klindler József* professzor, *Makovecz Imre*, *Schmidt Egon*, *Sellei Zoltán* és még nagyon sokan. Ezt a kiadványt a ballagó nyolcadikosok a tarisznyájukban viszik magukkal. Nagyon reméljük, hogy a mag nem hull kőre, ki-ki megtalálja a neki szóló gondolatot, és ebből a kiadványból is épülhet.

Nagyon fontos, hogy megőrizzük azt, ami egyszer megszületett és érték.

Kollár Albin

HÍREK

MAGYAR EMLÉKEKÉRT A VILÁGBAN KÖZHASZNÚ EGYESÜLET

Kiállítások, előadások, találkozók programja

Október 25.–november 12. Jókai emlékek a Kárpát-medencében, Európában
(Békéscsaba Lencsési Művelődési Központ)

November 26.–december 1. Rákóczi és a kuruc emlékek Európában
(Rozsnyón, a Rákóczi Napok alkalmából)

Előadások a Magyar Kultúra Alapítvány Budavár-termében

(1014 Bp. Szentháromság tér 6.)

OKTÓBER

19. (kedd) 18⁰⁰ *Balassi Bálint emlékezete – dr. Cseh Gizella* művelődéstörténész
19⁰⁰ *A Bocskai-felkelés emlékhelyeinél – Batár Zsolt Botond* vetített előadása

NOVEMBER

9. (kedd) 18⁰⁰ *Magyar Himalája expedíciók* címmel a 2000–2003 közötti magyar expedíciók meghívott tagjainak filmvetítéssel illusztrált előadása. Bevezető, rövid áttekintés „Neves magyarok a Himalája tövében” címmel – *dr. Tiner Tibor* előadása
11. (csütörtök) 18⁰⁰ *Magyarok Ausztrália és Új-Zéland tájain II.* – *dr. Beckné Dekker Mária* diáképes beszámolója
16. (kedd) 18⁰⁰ *Skóciai Margit sírjától a marlow-hídig – közös emlékeink nyomában.* Vetített képek a Magyar Évadban bemutatott skóciai és angliai kiállításainkról, s újabb magyar emlékekről – *dr. Czikány Gábor* vetített előadása

DECEMBER

7. (kedd) 18⁰⁰ *A Keleti-partvidék magyar emlékei – utazás a Niagara Falls-tól a Capitoliumig – dr. Messik Miklós* vetített előadása
14. (kedd) 18⁰⁰ *Neves magyar zarándokhelyeknél – Csíksomlyótól Máriazellig – Emlékeztető néhány szép felvétellel – a tagság, Hermány Helga, dr. Deák Piroska képei*

Tagságunk mindenkor szeretettel várja a múltunk külföldi emlékei iránt
érdeklődőket! (Tel.: 1-355-0122/9325, 06-20-4769718)